

Józsa Judit: Alapművek – olaszul tanulóknak

létrehozni nem tud a nyelvtanuló. A fordítás pedig soha nem volt aktuálisabb, mint éppen ma, amikor egyre több helyzetben kell két nyelv között közvetíteni. (A gombamódra szaporodó fordító- és tolmácsképző tanfolyamok iránti érdeklődés is ezt mutatja).

A két tankönyv átdolgozásával olyan anyagok jelentek meg újra a tankönyvpiacon, amelyek mindig időszerűek, s az olasz nyelvet tanulók számára hivatkozási pontot és minőségi garanciát jelentenek. Magas szintű tudományos felkészültség, precizitás és alaposág jellemzi szerzőjüket, akinek munkáin mindig érződik a hitelesítő tanári gyakorlat is. Mindkét kiadvány nagy segítséget jelent nyelvtanulónak, nyelvtanárnak egyaránt, de ugyanúgy az olasz nyelvészet iránt érdeklődőnek is, aki kutatásaihoz számos ötletet meríthet belőlük.

Zsuzsanna Fábián (2003): *Esercizi e manuale di lessicologia italiana*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba.

Fábián Zsuzsanna – Kardos Orsolya (2004): *Chi la dura lavince* Érettségizők, nyelvvizsgálók, egyetemre készülők. Eötvös Kiadó, Budapest

Józsa Judit

Olasz Tanszék, BTK, PTE

Nyelvbotlások

Huszár Ágnes kötete az első magyar nyelvű monográfia a beszédprodukciónak témaköréből.

A Tinta Tankönyvkiadó „Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához” című sorozatának negyvenedik darabját („A gondolatól a szóig”) az alkalmazott nyelvészet, azon belül a pszicholingvisztika jeles képviselői: Gósy Mária és Kassai Ilo-
na lektorálták. A szerző évek óta oktat a Veszprémi Egyetem Tanárképző Karán és a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskoláján. Két önálló könyve, ötvennél több tanulmánya, számos recenziója, nyelvművelő és tudománypopularizáló írása jelent már meg. Ez a monográfia a pécsi egyetemen megvédett habilitációs értekezésének átdolgozott és kibővített változata.

A mű bevezető fejezetei tudománytörténeti összefoglalóként is olvashatók. A beszédprodukciónak története napjainkig követhető nyomon benne, de a leglényegesebb információkat a szerző saját kutatásai szolgáltatják.

A könyv külön erénye a majdnem 290 tételből álló szakirodalom-jegyzék. Ezt áttanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a szakterület művelői elsősorban angol és német nyelven publikálnak. Nagy számban szerepelnek 2000 után megjelent, friss források. A leggyakrabban idézett szerzők közé tartozik: G. S. Dell, V. A. Fromkin, M. F. Garrett, Gósy M., Kassai I., W. J. M. Levelt, Pléh Cs., Roelofs A., Stemberger J. P.

Az első fejezet a laikusok számára valószínűleg furcsa állítással indít: meglepő, hogy az emberek megértik egymást, képesek megosztani gondolataikat egymással. A mindennapok emberét ez a megállapítás azért lepheti meg, mivel számára a beszédprodukciónak folyamatai nem válnak (ön)reflexió tárgyává, pedig amikor beszélünk, egy többfázisú, több elemből álló, rendkívül gyors folyamatot vezérlünk viszonylag jó hatásokkal.

A mű megjelenése éppen azért jelentős, mert a közvetlen megfigyelés számára jórészt hozzáférhetetlen folyamatot vesz górcső alá. Míg azonban a komplementer folyamat, a beszédértés esetében mind az inputot, mind az outputot befolyásolni tudjuk, a beszédpro-

dukciónál nem ez a helyzet. Mivel a spontán beszéd esetében az input – a beszédszándék – még maga a beszélő számára is jórészt hozzáférhetetlen, csak az output, a beszédprodukciónak látszik megfigyelhetőnek, elemezhetőnek. A spontán módon létrejött vagy kísérletileg kiváltott beszédprodukciónak nem hibátlan folyamat, a hibák elemzése következtetések levonására ad alkalmat a folyamat lefolyásával kapcsolatban. A nyelvbotlásszerű hibákat a normál tevékenység olyan zavarainak tekintik, amelyeknek az elemzése kulcsot adhat a tevékenység szerveződésének megértéséhez.

A nyelvbotlást Huszár Boomer és Laver meghatározására támaszkodva definiálja: „Nyelvbotlásnak az adott nyelvet első nyelvként beszélő, mentálisan egészséges, átlagos intelligenciájú felnőtt ember – szándéka ellenére létrejövő, saját fonológiai, morfológiai, szemantikai stb. normatudatának meg nem felelő – hibás beszédprodukciónak nevezzük”.

Nyelvbotlás történik akkor, ha a szándékolt normatívhoz képest egy nyelvi elem kiesik, egy új megjelenik, két elem helyet cserél vagy összeolvad. A nyelvbotlások okát a szerző a beszédtervezés és beszédtevékenység folyamatában szükségképpen megteendő változásokban, valamint a közvetlen nyelvi környezet hatásában ragadja meg. A folyamatban nem feltétlenül keresendő hibaforrás, ami egyébként lehet nyelvi és nem nyelvi. Előbbiről akkor beszélünk, ha a külvilágban zajló beszédnek, például a háttérrádiózásnak valamely eleme beszüremkedik a beszédbe. Nem nyelvi jellegű hatás akkor eredményezhet hibát, ha a beszélő a téri vizuális vázlatlomban keresztül környezetének valamely elemét szándéka ellenére megnevezi vagy valamely módon utal rá. Ekkor a beszélő által látott tárgyak megnevezése szövíődik be a beszédbe.

Nyelvbotlás történik akkor, ha a szándékolt normatívhoz képest egy nyelvi elem kiesik, egy új megjelenik, két elem helyet cserél vagy összeolvad. A nyelvbotlások okát a szerző a beszédtervezés és beszédtevékenység folyamatában szükségképpen megteendő változásokban, valamint a közvetlen nyelvi környezet hatásában ragadja meg. A folyamatban nem feltétlenül keresendő hibaforrás, ami egyébként lehet nyelvi és nem nyelvi. Előbbiről akkor beszélünk, ha a külvilágban zajló beszédnek, pl. a háttérrádiózásnak valamely eleme beszüremkedik a beszédbe. Nem nyelvi jellegű hatás akkor eredményezhet hibát, ha a beszélő a téri vizuális vázlatlomban keresztül környezetének valamely elemét szándéka ellenére megnevezi vagy valamely módon utal rá. Ekkor a beszélő által látott tárgyak megnevezése szövíődik be a beszédbe.

A nyelvbotláskutatás módszertanáról önálló fejezet szól. Ebből akár a kezdő kutatók, átlagos háttértudással rendelkező olvasók számára is kiderül, hogyan történik az empirikus kutatás nyelvi adatokból álló gyűjtemények, nyelvbotlaskorpuszok segítségével. Nyelvbotlaskorpuszokat előállíthatók spontán nyelvbotlások gyűjtésével vagy kísérleti

úton. A gyűjtésnek két módja van: on line módszer; off line módszer.

Az on line módszer az egyszerűbben kivitelezhető, ezért mind a mai napig sokan alkalmazzák: a legtöbb korpusz ilyen. A gyűjtő előre megállapított szempontok alapján felírja és rendszerezi a mindennapi élet folyamán hallott nyelvbotlásokat. Gyengéjének tartják, hogy az előállított adathalmazok tükrözik gyűjtőjük előzetes elvárásait. Előnye, hogy a kutatónak módja van a hibás alak létrejöttének megfigyelésére, a beszélők megkérdezésére.

Az off line módszerrel a kutató a spontán beszédre készített hangfelvételeket vagy ezek hűséges fonetikai leírását elemzi a bennük előforduló nyelvbotlások alapján. Előnye, hogy nem kell számolni a gyűjtő előzetes elvárásaival és a figyelmének ingadozásai mi-

att bekövetkező torzításokkal. Mód van arra, hogy több független személy is meghallgassa ugyanazt a felvételt, egymás után többször is. A lejegyzések nagyon megbízhatók. A módszer gyengéje, hogy nincs mód a körülmények leírására.

Dramai a különbség a kétféle módszerrel gyűjtött korpuszok összetétele között. A beszédhangokat érintő nyelvbottlások magasabb arányt mutattak az on line korpuszban, mint az off line adatbázisban. Hasonló arányokat mutat a szavakat érintő nyelvbottlások összehasonlítása is.

Nyelvbottlások kísérleti úton is létrehozhatók. Az effajta adatbázisok előnye, hogy statisztikai értelemben véve kiegyensúlyozottak. Az adatközlők csoportjainak (nő, férfi, életkor stb.) kiválasztásában a kísérletvezető szándéka dönt. Ennélfogva a kísérleti helyzetben létrehozott korpuszok különösen alkalmasak hipotézisalkotásra és annak empirikus ellenőrzésére. Másik előnyük, hogy kialakíthatóak olyan helyzetek, amelyekben a való életben nagyon ritkán előforduló nyelvi adatok is létrehozhatók, ám ezzel a módszerrel elsősorban a fonetikai és a morfológiai szint hibái válthatók ki. Hátránya, hogy a beszédproduktions folyamat egésze nem, csak egyes részei modellálhatók kísérleti helyzetben.

A nyelvbottlásokhoz hasonló három jelenséget is bemutat a szerző: 1. a „nyelvemen van” jelenség, 2. az elírás (kézi és gépi), 3. félreolvasás.

Bár mindhárom mindennapi jelenségnek tűnik, ezúttal közülük csak az első emelem ki. A „nyelvemen van” kifejezést többé-kevésbé sikeres szótalálási kísérletek összefoglaló nevéként használja Huszár. Abban különbözteti meg ezeket a nyelvbottlástól, hogy míg a nyelvbottlás esetében két vagy több nyelvi elem hat egymásra, a „nyelvemen van” jelenség esetében egy nyelvi elem keresése marad teljesen vagy részlegesen sikertelen. Van, amikor a beszélő egyáltalán nem tudja a keresett szó hangalakját felidézni. Előfordul az is, hogy a keresett szó bizonyos tulajdonságai felidéződnek számára (szótagszám, hangrend, hangsúlyos szótag helye, a szó vége, a kezdő beszédhang, a szó nyelvtani neme, a főnév megszámlálható vagy megszámlálhatatlan volta), kimondani mégis képtelen. A jelenség lényege, hogy a beszélő pontosan tudja, mire gondol, például feltűnik előtte a keresett szó képe, a szó alakját azonban nem képes, vagy csak töredékesen képes felidézni.

Részletesen megismerhetjük a beszédproduktions kutatásának történetét. Az ismertetés a nyolcadik századi arab grammatikusokkal kezdődik, akik már gyűjtöttek hibás nyelvi megnyilvánulásokat, nyelvbottlásokat. Kiemelt figyelmet kap a téma kutatásának kezdeti időszaka. Európában a rendszerszerű hibázásokra az újgrammatikusok figyeltek fel először. Elsősorban az érdekelte őket, hogy milyen törvények alapján változnak a nyelvek, céljuk a hangváltozások univerzális sajátosságainak felderítése volt. Az újgrammatikusok közül *Rudolf Meringer* szánta rá magát a nyelvbottlások szisztematikus gyűjtésére és elemzésére. Hatalmas anyagot gyűjtött össze, több mint nyolcezer nyelvbottlás, elírás és félreolvasás képezte vizsgálatának korpuszát. Tipológiájának alapjául a nyelvi elemek minőségének megváltozásán alapuló (összeolvadások, illetve helyettesítések) és a nyelvi elemek helycseréjén alapuló nyelvbottlások (felcserélések, anticipációk, posztpozíciók) megkülönböztetése szolgált.

Meringer nyomán *Wundt* külön tárgyalja az egyes nyelvi szinteken előforduló nyelvbottlásokat. Ezek lehetnek betoldások, kihagyások, cserék. Ezek a mechanizmusok érinthetnek egy-egy beszédhangot, egész hangcsoportot, sőt szavakat is. A cserékkel kapcsolatban *Wundt* megállapítja, hogy a beszéd folyamatban később következő elem előre kerülése gyakoribb, mint annak fordítottja. Ezt azzal magyarázza, hogy a gondolat gyorsabban szárnyal, mint az őt követő beszéd. Huszár rámutat arra, miben haladja meg *Wundt* tipológiája *Meringer*-ét: logikailag és grammatikailag hibátlan mátrixot alkot a lehetséges nyelvbottlások tipológiája számára; rámutat a közös szemantikai mező jelentőségére a nyelvbottlások létrejöttében; utal a nyelvbottlások multikauszális jellegére; értelmezi az anticipációs és perszeverációs elvetéseket.

A nyelvbotlásokkal, elszólásokkal kapcsolatban talán leginkább *Freud* neve jut az átlagos olvasó eszébe. Az általa kidolgozott személyiségelmélet a személyiséget tudatos és nem tudatos (ösztönös) erők harctereként fogja fel. A szocializáció során a kontroll kiterjed nemcsak az egyén cselekedeteire, hanem gondolataira is. Az ösztön-ént azonban nem lehet teljesen a háttérbe szorítani, Freud ennek a számlájára írja az elszólásokat, elírásokat és a félreolvasásokat.

A beszédproduktions kutatások tárgyában megjelenő súlyponteltolódásról is képet kaphatunk a könyvből. Míg kezdetben főleg a fonetikai és az akusztikai szintre korlátozódott a figyelem, a hetvenes években az artikulációt megelőző tervezési szakasz(ok) került(ek) a középpontba. Ezt a súlypontáthelyezést a beszédproduktions modellek tették lehetővé. Ezek az egymástól jelentős mértékben eltérő modellek egységesek abban a tekintetben, hogy a beszédproduktio (és a beszédértés) egy több szakaszból álló folyamat. Korábban, a huszadik század első felében a valamit mondani akarás szándékának hangzó beszéddé válását olyan egyfázisú történésnek gondolták, amely nem érdemli meg a róla való tudományos gondolkodást. *Lashly* állapította meg először 1951-ben, hogy a beszédtevékenység szükségszerűen kétfázisú folyamat, különálló tervezési és kivitelezési szakaszokból áll. Legfontosabb felismerése az volt, hogy az elemek között sorrendi csere csak akkor mehet végbe, ha már több elem van készenléti állapotban. Ezzel magyarázatot adott a Meringer korpuszában is nagy számban képviselt anticipációs, perszeverációs és metatézis helycserék létrejöttére.

A hetvenes évek óta kidolgozott modelleket két fő típusba sorolja a szerző: autonóm szeriális modellek; interaktív modellek. Ezeknek számtalan altípusa létezik, ezek egyenkénti részletes bemutatására nem térek ki, csak a két modelltípus általános jellemzésére. A két modelltípus a nyelvi kimenet predikciója szempontjából kevés igazi különbséget mutat. A szeriális modellek legfőbb hibájának a merevséget tartották, valamint azt, hogy kevésbé tudták kezelni a helyesbítési lehetőségeket. Az interaktív modellek közös jellemzője, hogy a beszédproduktioiban a később működésbe lépő modulok visszahathatnak a korábbiakra.

Ha a konceptusszint intencióját is figyelembe vesszük, akkor az előbb bemutatott két főtípus mellett megjelennek a szociális modellek, amelyek foglalkoznak a konceptus szintjén kialakuló beszédsszándékkal is.

Egy teljes fejezet foglalkozik a beszédproduktio folyamatával, vagyis azzal, hogy mi játszódik le a konceptustól a hangzó beszédig. Huszár Ágnes a konceptuális lexikont egymással asszociatív módon kapcsolatban álló csomópontok hálózataként szemlélteti. Az elemek sok, egymástól különböző asszociációs pályán állnak egymással kölcsönös felidézhetőségi kapcsolatban. Tehát a mentális lexikon konnekciós hálózatként működik, ahol egy-egy csomópont aktiválása vele kapcsolatban álló sok más csomópontot is „felébreszt”. Ezeket a kapcsolatoknak a sokféleségére a kognitív pszichológia kísérletei is bizonyítékkal szolgálnak.

Nagyon érthetően, áttekinthetően, ábrák segítségével kapja kézhez az olvasó a beszéd folyamatának és szintjeinek a leírását. Amikor mondani szándékozunk valamit, először a konceptuális lexikonban jönnek létre kapcsolatok. Ezek még nem nyelvi jellegűek, de szerveződésük már felmutat nyelvi jegyeket. A beszédsszándék tartalmazza: amiről mondani szándékozunk valamit; amit mondani kívánunk róla; a tárgyakra vonatkozólag egytöbb, határozott-határozatlan oppozíciót; 4. a cselekvés, történés idejére, módjára vonatkozó információt. A beszédsszándék megvalósulhat a személy által ismert nyelvek bármelyikén, nem kötődik egy konkrét nyelvhez.

A lemma szintre úgy jutunk, hogy a beszédsszándék megvalósítása során átlépünk a konkrét nyelv lexikonába. A konceptuslexikon csomópontjai felidézési kapcsolatban állnak az egyén által beszélt nyelv(ek) lexikai egységeivel. A konceptuscsomópontok és konkrét nyelvi lexikális megfelelőik között nem áll fenn egy az egyben megfeleltetés. A konceptus egyes elemei és a nyelvi lexikon elemei nem fedik tökéletesen egymást. A

lemmacsomópontok szintaktikai csomópontok egy halmazához kapcsolódnak. Ez utóbbiak olyan tulajdonságokat határoznak meg, mint a nyelvi osztály, a nyelvtani nem vagy a segédige típusa. Tehát a lemma konkrét nyelvhez tartozik annak absztrakt elemeként.

A lemma megtalálását követi a lexémakeresés, amely egy absztrakt lexikai egység konkrét fonológiai alakja. Feltételezhető, hogy a szóhosszúság és az előhívás könnyűsége/nehézsége között is összefüggés áll fenn. A hangállományban közös elemeket felmutató lexémák kölcsönös előfeszítési hatása kísérletileg bizonyított. A lexémák megtalálása után az elemek közvetlen beszédelőttes szakaszba kerülnek. Ekkor következik be az elemeknek a sorba rendezése, a szükséges egyeztetés(ek) elvégzése. A beszédprodukciónak utolsó szakasza a hangos beszéd, a beszédprodukciónak tervezési szakaszainak outputja, az akusztikai megvalósulás.

Az ímént jellemzett tervezési szintek nem tökéletes működése vezet a beszédprodukciónak alkalmi üzemzavaraihoz, a nyelvbotlásokhoz. Az író által választott módszer azzal magyarázható, hogy a nyelvbotlások jól mutatják, hogy létrejöttükben melyik mechanizmus nem működött megfelelően. Az író példák segítségével mutatja be az egyes tervezési szakaszok diszfunkcionális működésének mechanizmusait.

A lemma keresése során kerülhetünk először tévútra, követhetünk el nyelvbotlást. A szintaktikai-szemantikai jegyek alapján szervezett lexikonrészben a hibás keresések következményeként legtöbbször a szándékolt elem szinonimája, antonimája, vele metonimikus viszonyban álló dologra referáló szó, vele fölé-vagy alárendeltségi viszonyban álló dolog neve jelenik meg.

A freudi elszólások a nyelvbotlásoknak abba a csoportjába tartoznak, amelyek a beszédprodukciónak folyamatának legelején keletkeznek. Huszár freudi elszólásnak azt a nyelvbotlást tekinti, amelyik a beszélő rejtett szándékát, gondolatát hozza nyilvánosságra. Szerinte igazi freudi elszólásra kevés meggyőző adat van, mivel nehéz a megfigyelő helyzetéből megkülönböztetni a beszélőnek a beszédre vonatkozó intencióját, rejtett gondolatát.

Ha a lemma megtalálása után a beszélő nem tudja teljes mértékben aktiválni a hozzá kapcsolódó lexémát, a „nyelvemen van” jelenség lép fel. Ez nem jelent mást, mint hogy a beszélő birtokol néhány részletet a hangzó alak tervéből, tudja például, hány szótagból áll a szó, vagy milyen beszédhanggal kezdődik, teljességgel mégsem képes azt felidézni. Nyelvbotlás esetén van output, megjelenik egy lexéma, vagy valami hangzásában hozzá hasonló logatom, ez azonban nem felel meg a conceptus szintjén kialakult tervnek.

A következő lehetséges zavar a sorbarendezés zavara. A lemma- és a lexémakeresési szakaszok után a kiválasztott elemek a munkamemóriába kerülnek. A munkamemóriáról készült modellek nem teljesen egyeznek, de abban egyetértenek, hogy az több, egymással együttműködő, párhuzamos rendszer komplex egysége. Ez a terepe a szándékolt köz-

Huszár Ágnes könyve a gyér hazai pszicholingvisztikai szakirodalom komoly nyeresége. A felsőoktatásban elsősorban

pszicholingvisztikai kurzusok segédanyagaként való felhasználhatóságát elősegíti az a tény, hogy a szerző minden megállapítását és kategorizálását példákkal illusztrálja. A példákat részben saját magyar nyelvű korpuszából, részben idegen nyelvűekből meríti. Ez az eljárás módot ad arra, hogy az olvasó saját maga lássa meg a beszéd-folyamat eltéréseit különböző típusba – flektáló, agglutináló – tartozó nyelvek esetében. A könyv „olvasóbarát” jellegét dicséri az a tény is, hogy a szerző a – nem ritkán saját maga által alkotott – magyar szakszó mellett zárójelben mindig közli az elfogadott angol nyelvű terminust is.

lés előkészítésének is. Itt alakul ki a végleges sorrend, itt történik meg a grammatikai egyeztetés. Ebben a szakaszban hibát jelent, ha kieshet vagy betoldódik az egyik elem, vagy elemek helyet cserélhetnek.

A tagmondathatáron belül létrejövő helycserékről, sorbarendezi hibákról megtudjuk, hogy ezek anticipációk (előre hatók), perszeverációk (hátra hatók) vagy metatézisek (anticipáció és perszeveráció egyidejűleg).

Az anticipációnak két altípusa létezik: az érintett nyelvi elem (példánk esetében a tömorféma) csak a szándékozottnál korábban jelenik meg; kerge szivacsos marhakór a szivacsos kergemarhakór helyett; az érintett nyelvi elem (példánk esetében a tömorféma) a szándékozottnál korábban és a szándékozott helyen is megjelenik, hullaőr a hullaházban éjjeliőr a hullaházban helyett.

A perszeverációk esetében is ugyanez a két altípusa létezik: az érintett nyelvi elem csak a szándékozottnál később jelenik meg: hírt adott a válogatott futballista egykori állapotáról a hírt adott az egykori válogatott futballista állapotáról; az érintett nyelvi elem a szándékozottnál később és a szándékozott helyen is megjelenik: az autópálya-építést függetleníteni kell az autópálya-építést.

Metatézis akkor jön létre, amikor az elemek a munkamemóriában helyet cserélnek, az egyik a szándékozottnál előbb, a másik a szándékozottnál később, egymás helyén jelennek meg: verébbel ágyúra löni az ágyúval verébre löni helyett.

Az előbb tárgyalt sorrendi cserék egy tagmondaton belül mennek végbe. Azonban megismerhetünk olyan sorrendi cseréket is, amelyek átlépik a tagmondathatárokat, ezek a mondatátszövődés, valamint a fölöslegesen megjelenő vagy hiányzó negáció. Ezek során a munkamemóriában végbemenő művelet hatása túlnyúlik a tagmondat határán. van szó. Általában ezeket nem tartják számon a sorrendi cserén alapuló nyelvbottlások között, Huszár mégis e mellett érvel. Meglátása szerint azért értelmezhetjük ezeket nyelvbottlásoként, mert nem tekinthető normatív jelenségnek. Nem beszél nyelvűművelő szempontok szerint hibáról, de azt bizonyosnak tartja, hogy az átszövődéses mondat nem a szokásos, mindenki számára könnyen érthető szórendi variáns. Hozzáteszi, hogy a mondatátszövődés kizárólag anticipációs jellegű lehet.

A könyv utolsó fejezetében egy, az író által 40 egyetemi hallgató körében végzett kísérletet ismerhetünk meg minden részletére kiterjedően. A kísérlet a sorrendi cseréken alapuló anticipációs és perszeverációs hibák előfordulásának feltárására irányult. Lényegében Dell, Burger és Svec azon hipotézisét kívánta magyar anyagon ellenőrizni, hogy a hibátlan működést az anticipációs gyakorlati effektus biztosítja. A kísérlet során a hallgatóknak a négy szóból álló 16 darab szósor 15 másodpercig táblán felmutatták, sőt ki is ejtették azokat. Ezután kellett a kísérleti személyeknek ezeket utánmondaniuk. A szósorok többnyire halmozott minőség és/vagy birtokos jelzős szintagmát alkottak, pl. csa-csi cica színes sója.

Az eredmények elemzéséből kiderül, hogy a nyelvbottlások túlnyomó többsége a beszédhangokat érintette. Mindent egybevetve a hibázások az összes szó 12,7%-ában fordultak elő. A perszeverációs hibák aránya jóval felülmúlta az anticipációsokét, tehát a vizsgálat nem igazolta a Dell-féle „gyakorlati anticipáció hatást”. Az eltérő eredmények okai a következők: a magyar nyelvű szósorok hosszabbak voltak, jobban megterhelik a munkamemóriát; a szósorok közül többet szinte lehetetlen volt vizualizálni, ez beindított egy időigényes ellenőrzést; a metronómütések által kiváltott stresszhelyzet teljesítménycsökkenéshez vezetett.

Az utolsó egy kicsit a jövőbe tekint. A korábban már említett három tudományág (idegtudomány, kognitív pszichológia, pszicholingvisztika) képviselőinek összefogása szükséges ahhoz, hogy egyre adekvátabb modellek jöjjenek létre. Ezek ismeretrendszeri feltehetően folyamatosan közelednek egymáshoz, de soha nem fognak hézag nélkül egymáshoz illeszkedni.

A könyv függelékeként olvasható a szerző által gyűjtött mintegy három- és négyezer tételes on line adatállomány egy része. Ennek tanulmányozása során az olvasó a szerző munkatársává szegődve ellenőrizheti az elméleti megállapítások érvényességét.

Huszár Ágnes könyve a gyér hazai pszicholingvisztikai szakirodalom komoly nyeregsége. A felsőoktatásban elsősorban pszicholingvisztikai kurzusok segédanyagaként való felhasználhatóságát elősegíti az a tény, hogy a szerző minden megállapítását és kategorizálását példákkal illusztrálja. A példákat részben saját magyar nyelvű korpuszából, részben idegen nyelvűekből meríti. Ez az eljárás módot ad arra, hogy az olvasó saját maga lássa meg a beszéd folyamat eltéréseit különböző típusba – flektáló, agglutináló – tartozó nyelvek esetében. A könyv „olvasóbarát” jellegét dicséri az a tény is, hogy a szerző a – nem ritkán saját maga által alkotott – magyar szakszó mellett zárójelben mindig közli az elfogadott angol nyelvű terminust is.

A könyvet azoknak ajánlom, akik érdeklődnek a nyelvészet, a pszichológia és a neurológia határterületén született új felismerések, a beszédprodukciónal kapcsolatos tudományos eredmények iránt.

Huszár Ágnes (2005): *A gondolatától a szóig. A beszéd folyamata a nyelvbottlások tükrében.*
Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Batár Levente
Idegennyelvi Lektorátus, BTK, PTE

Angol szaknyelv a felsőoktatásban

A Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézetének szervezésében 2002-ben indított tudományos konferencia-sorozat hetedik kiadványa a veszprémi Idegen Nyelvi és Kommunikációs Tanszék 2004. november 18-án megrendezett, 'Az angol szaknyelvoktatás kulturális aspektusai' című konferenciájának előadásait és a tanszék oktatóinak az írásait tartalmazza.

A kötet szerkesztője maga is a tanszék oktatója, 1999 óta angol nyelvszakos tanárként, és a Veszprémi Egyetem Interdiszciplináris Bölcsészeti- és Társadalomtudományok Doktori Iskolájának hallgatója szaknyelv alprogramon.

Az előszó tájékoztatja az olvasót arról, hogy a szaknyelvoktatás itt az 1990-es évek közepén indult. Ezen belül a gazdasági angol nyelv oktatása egyre jelentősebb szerepet kapott. A kötet gyűjteménye az angol szaknyelv oktatásának különböző aspektusait mutatja be. Tematikailag nem homogén a válogatás, mert helyet kapott a nyelvi kompetencia, a nyelvpolitika, a készségfejlesztés, a tesztelés is, azonban a fő hangsúly az angol gazdasági szaknyelven van.

A konferencia két plenáris előadása követi az előszót. Kurtán Zsuzsa 'A szaknyelvi kompetencia kulturális aspektusai' címmel a szaknyelvi kurzusokon történő kultúraoktatásra hívja fel az olvasók figyelmét. Először a kultúra és a nyelv kapcsolatának elméleti síkját mutatja be, majd a kérdéskört a gyakorlati oldaláról is megközelíti és bemutatja pedagógiai jelentőségét. A kulturális szemlélet oktatásának fontossága megkérdőjelezhetetlen, hiszen a kulturális sokféleség következtében a világot nehezen tudjuk megérteni, de belső késztetést érzünk mások megértésére. Ebben a tájékozódásban segít Kurtán írása is.